Sqæb{Àÿ ¯ÿæWœÿæsÀÿ ¨¨Àÿ¸Àÿæ

ମୋତିଲାଲ ପତି

ସମସ୍ତ କଳାର ସାମଗ୍ରିକ ଉତ୍କର୍ଷ ଏଇଠି ସାଧିତ ହୋଇପାରିଛି ବୋଲି ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର ନାମ ଉତ୍କଳ । ଚିତ୍ରକଳା, ନାଟ୍ୟକଳା, ଗାନ୍ଧର୍ବକଳା, ସାହିତ୍ୟକଳା କାରୁକଳା ଏବଂ ଲୋକକଳା ଏହି ସମସ୍ତ କଳାର ଶୀର୍ଷସ୍ଥଳରେ ଏହି ଭୂଖଣ୍ଡର କବି କଳାକାରଗଣ ଉପନୀତ ହୋଇ ବ୍ୟକ୍ତିଗତଭାବେ ନିଜକୁ ଗୌରବାନ୍ୱିତ କରିବା ସଂଗେସଂଗେ ଉତ୍କଳର ମାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଉର୍ଜ୍ଜ୍ୱଳ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍କଳମାଟିର ପ୍ରତିଟି ରେଣୁ ଅତୀତ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତର ଗୌରବାହ ପ୍ରତିକୃତି । ଉତ୍କଳର ସିଦ୍ଧି, ଉତ୍କଳର ସଂସ୍କୃତି, ଉତ୍କଳର ସାମାଜିକ ପରମ୍ପରା ସହିତ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ନିବିଡ଼ତା ଅତି ଘନିଷ୍ଠ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପର୍ବପର୍ବାଣି, ଯାନିଯାତ୍ରା, ଓଷାବ୍ରତରେ ଦେବଦେବୀଙ୍କ ଆବଶ୍ୟକତା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ପଟୁଆରମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା କଳନୃତ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଶନୃତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଦେବାଦେବୀଙ୍କ ସଂପର୍କରୁ ବ୍ୟହୃତ । ବେଶ ନୃତ୍ୟ ବା କଳନୃତ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର ହେଉଥିବା କଳଘୋଡ଼ା, ବୃଷଭ, ବାଘ, ମୟୂର, ହଂସ, ଚଇତିଘୋଡ଼ା ଏଗୁଡ଼ିକ ଆମର ହିନ୍ଦୁ ସଂସ୍କୃତି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଦେବଦେବୀଙ୍କର ବାହାନ । ତେବେ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସଂପର୍କିତ ପର୍ବପର୍ବାଣିରେ ପୂଜା ଆରାଧନା କରାଯିବା ସାଥିକୁ ସେମାନଙ୍କର ବାହାନମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ନଗର ପରିକ୍ରମା ସମୟରେ ପଟୁଆରରେ କଳନୃତ୍ୟ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରାଥାଉ । ପଟୁଆରମାନଙ୍କରେ କଳନୃତ୍ୟ ଦଳଗୁଡ଼ିକର ପରିବେଷଣ ଶୈଳୀ ମଧ୍ୟ ଅତି ମନୋରମ । ଏଥିରେ ବାଘ ବୃଷଭ ଲଢ଼େଇ, ବାଘର ଶିକାର ସମୟର ଆକଟ, ତା'ର ଛପି ଛପି ଯିବା କୌଶଳ, ତା'ର ବୀରତ୍ୱ ଏବଂ ବୀରନୃତ୍ୟ ଏସବୁ ପରିବେଷଣ କରାଯାଏ । ଏ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କଳନୃତ୍ୟର ଉପଭୋଗରେ ଉପସ୍ଥିତ ଜନତାଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କଳବାଘର ନୃତ୍ୟଶୈଳୀ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆଗ୍ରହ ଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ବୋଧହୁଏ ବାଘନାଚର ବୀରବାଦ୍ୟବାଦନ ଏବଂ ବାଘର ବୀର ନୃତ୍ୟ ପରିବେଷଣ, ଦର୍ଶକଙ୍କ ମନରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆକର୍ଷଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇଥାଏ । ଓଡ଼ିଶାର ବଉଦ, କଳାହାଣ୍ଡି, କୋରାପୁଟ, ପୁରୀ, କଟକ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜିଲ୍ଲାମାନଙ୍କରେ ବାଘନୃତ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିଗୋଚର ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଗଂଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହି ନୃତ୍ୟର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିଅଛି ।

ବାଘବେଶର ରୂପଶୃଙ୍ଗାର ଅତି ରମଣୀୟ ଏବଂ ଭୟଙ୍କର ମଧ୍ୟ । ବାଘନୃତ୍ୟ ପରମ୍ପରା ଓଡ଼ିଶାରେ ଆନ ଆନ ପ୍ରକାରର ଦେଖାଯାଏ । ବିଶିଷ୍ଟ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତି ଗବେଷକ ବନ୍ଧୁ ରାଜେନ୍ଦ୍ର ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ଏହି ବାଘନୃତ୍ୟ ପରମ୍ପରାକୁ ଉପସ୍ଥାପନା ଶୈଳୀକୁ ନେଇ ତିନିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା– (୧) କଳବାଘନୃତ୍ୟ, (୨) ଚିତ୍ରିତ ମଣିଷ ବାଘନୃତ୍ୟ, (୩) ମଣିଷ ବାଘ ଦଳନୃତ୍ୟ । କଳବାଘ ଗଂଜାମର ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ ରହିଥିବାର ଜ୍ଞାନଗୋଚର ହୁଏ । ସେହିସବୁ ଗ୍ରାମର ଆଖଡ଼ା ଘରେ ବା କୋଠଘରେ କଳନୃତ୍ୟର ଶରୀର ସରଞ୍ଜାମ ଠୁଳ କରାଯାଇଥାଏ । କଳବାଘ, କଳଘୋଡ଼ା ଏବଂ ବୃଷଭର ବେଶକୁ ତିନିଭାଗରେ ନିର୍ମାଣ କରାଯାଇଥାଏ । ଏକ ମୁଣ୍ଡଭାଗ ଦୁଇ ଶରୀର ଭାଗ ତିନି ଲାଞ୍ଜ । ମୁଣ୍ଡଟି ପାଳଧୁଆ କାଠରେ ନିର୍ମିତ ହୋଇଥାଏ ଯେହେତୁ ପାଳଧୁଆ ଗୋଟିଏ ହାଲୁକା କାଠ । ଆଜିକାଲି କାରିଗରମାନେ ମୁଣ୍ଡଭାଗଟିକୁ ବହଳା କାଗଜ ପରସ୍ତ ପରସ୍ତ କରି ଅଠାଦେଇ ବାଘ, ଘୋଡ଼ା ବା ବୃଷଭ ମୁଣ୍ଡ ପରି ନିର୍ମାଣ କରୁଛନ୍ତି । ଏହା କମ୍ ଓଜନଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ନୃତ୍ୟ ବେଳେ ଅଧିକ ସୁବିଧା ଅନୁଭୂତ ହୁଏ । ବେଶନୃତ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଶରୀର ଭାଗକୁ ବେତ କିମ୍ବା ବାଉଁଶରେ ପିଞ୍ଜରା ଆକାରରେ ନିର୍ମାଣ

କରାଯାଇଥାଏ । ସେହି ପିଞ୍ଜରା ଉପରେ ସରୁ ସରୁ ଆକାରର ଖଡ଼ିକା ପକାଇ ସୂତାରେ ବନ୍ଧା ଯାଇଥାଏ ଏବଂ ଶରୀର ଶେଷରେ ଥିବା ଲାଞ୍ଜକୁ କନାରେ ସରୁମୁଣି ପ୍ରକାରର କରି ସେଥିରେ କାଠଗୁଣ୍ଡ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରାଯାଇଥାଏ । କଳବାଘର ଶରୀରକୁ କଳାପଟ୍ଟା ପଡ଼ିଥିବା ହଳଦିଆ ମଖମଲ କନାରେ ଆବୃତ୍ତ କରାଯାଇ ଥାଏ । ବାଘର ମୁଣ୍ଡରେ ହଳଦିଆ ରଙ୍ଗ ସହିତ ଲାଲ ରଙ୍ଗ ଦେଇ କଳାରଙ୍ଗର ପଟା ଅଙ୍କନ କରାଯାଇଥାଏ । ବାଘମୁଣ୍ଡର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ତାର ପାଟି, ଦାନ୍ତ, ନିଶ ଏସବୁ ସୁନ୍ଦରଭାବେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇଥାଏ । ଏହି ପ୍ରକାରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କଳବେଶଗୁଡ଼ିକୁ ଚିତ୍ରିତ କରି ଆବଶ୍ୟକୀୟ ମଖମଲକନା ସେଗୁଡ଼ିକର ଶରୀର ଭାଗରେ ଆବୃତ୍ତ କରାଯାଇଥାଏ ।

କଳବେଶ ନୃତ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବାଘ ଏବଂ ବୃଷଭର ଯୋଡ଼ି ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ଖାସ୍ ବାଘର ବୀର ନୃତ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ । କଳବାଘର ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ବେଳେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ ଏବଂ କୌଶଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଥାଏ, ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ମଣିଷକୁ ବାଘର ଆକ୍ରମଣ ଏବଂ ମଣିଷ ସାଙ୍ଗରେ ତାର ଲଢ଼େଇ ତଥା ମଣିଷକୁ କେତେବେଳେ ବାଘ ଶିକାର କରେ ତ କେତେବେଳେ ପୁଣି ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଦେଖି ମଣିଷ ମଧ୍ୟ ବାଘକୁ କାବୁ କରିଦିଏ । ଏହିଭଳି ଅନେକ ପ୍ରକାର ନର୍ତ୍ତନଶୈଳୀ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଇଥାଏ ବାଘ ସହିତ ମଣିଷର ନୃତ୍ୟଖେଳ ସମୟରେ । ଗଂଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ କଳନୃତ୍ୟ ଦଳ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାଳଷଣ୍ଢପୁର, ବରଗାଁ, ଭେଜିପୁଟ, ବଡ଼କୋଦଣ୍ଡା ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ରହିଥିବା କଳନୃତ୍ୟ ଦଳଗୁଡ଼ିକର ଚାହିଦା ଅଧିକ ଅଟେ । ଭେଜିପୁଟ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା କଳନୃତ୍ୟ ଭାରତ ତଥା ଭାରତ ବାହାରେ ଅନେକ ଦେଶ ମଧ୍ୟରେ ନିଜର ନୃତ୍ୟ କଳା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଅନେକ ସୁଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିପାରିଅଛି । ଉପରୋକ୍ତ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କର କଳନୃତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଶୈଳୀ ଅତ୍ୟନ୍ତ ରୋମାଞ୍ଚକର ଏବଂ ସୁନ୍ଦର ମଧ୍ୟ ।

କଳବେଶର ନୃତ୍ୟ ପରମ୍ପରା କେଉଁ କାଳରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ତା'ର କିଛି ସଠିକ୍ ସମୟସୀମା ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ହୋଇନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଯେ ଅତି ପୁରାତନ ନୃତ୍ୟ ଶୈଳୀ ଏଥିରେ ଆନମନା ହେବାର ନାହିଁ । ମଣିଷ ସଭ୍ୟତାର ଉନ୍ମେଷ ସମୟରୁ ଏହି ନୃତ୍ୟର ଅୟମାରମ୍ଭ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିବ । ବଣଜଙ୍ଗଲରେ ବାସକରୁଥିବା ମଣିଷ ବାଘର ଭୟଙ୍କର ରୂପ, ତା'ର ଆକ୍ରମଣ ଶୈଳୀ, ତା'ର ଚାଲି, ତା'ର ଠାଣି ଏସବୁ ଅନୁମାନ ଏବଂ ଅନୁକରଣ କରି ବେଳେବେଳେ ଉତ୍ଫୁଲିତ ହୋଇ ନାଚକରିବା ଆରମ୍ଭ କରିଥିବ ଏବଂ ସେହି କାଳରୁ ହିଁ ଏହି ନାଚର ଉଦ୍ଭବ ଏହା ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ । ଅଧୁନାତନ ସମୟରେ ଏହି ନୃତ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଶୈଳୀରେ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ଶାବର ସଂସ୍କୃତି କାଳରୁ ଉଦ୍‌ଭବ ବୋଲି ଆଶା କରାଯାଏ । ଅତୀତର ସେହି ସମୟରେ ସେମାନେ ତଦନୁରୂପ ବାଘବେଶ ତୟାର କରି ନୃତ୍ୟାଭିନୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିବେ । ସୁତରାଂ କଳବାଘ, କଳଘୋଡ଼ା ଏବଂ କଳବୃଷଭ ଏସବୁ କେବଳ ନୁହଁ ଲୋକ ସଂସ୍କୃତିର ସମସ୍ତ ଉପାଦାନ କେଉଁ ଆବହମାନ କାଳରୁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏହି ସଂସ୍କୃତି ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକ ଜିଲ୍ଲାରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ କିନ୍ତୁ ଗଂଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ଏହାର ବହୁଳତା ପରିଦୃଷ୍ଟ ।

କଳନୃତ୍ୟ ବା ବେଶନୃତ୍ୟ ବ୍ୟତୀତ ଚିତ୍ରିତ ବାଘ ବା ଚିତ୍ରିତ ମଣିଷ ବାଘ ନୃତ୍ୟ କଥା ଚିନ୍ତା କଲେ ଜଣାଯାଏ ଯେ ଯଦିଓ କଳବାଘ କଳଘୋଡ଼ା ଓଡ଼ିଶାର ଅନେକତ୍ର ଦେଖାଯାଏ ତଥାପି ଚିତ୍ରିତ ମଣିଷ ବାଘ ନୃତ୍ୟ ଗଂଜାମ ଜିଲ୍ଲାରେ ବହୁଳ ଭାବେ ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇଥାଏ । ମଣିଷ ବାଘ ନାଚ କଳବାଘ ନାଚଠାରୁ ଅଧିକ ସୁନ୍ଦର ଓ ଚିତ୍ତାକର୍ଷକ ମଧ୍ୟ । କଳବାଘ, କଳଘୋଡ଼ା ନୃତ୍ୟ ଆମୋଦପ୍ରମୋଦଜନିତ ବ୍ୟବସାୟିକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀର ନୃତ୍ୟ ପ୍ରଥାଟିଏ ହୋଇଥିବାବେଳେ ମଣିଷ ବାଘ ଏକ ଭକ୍ତିକ ପ୍ରେକ୍ଷାପଟ୍ଟର ମାନସିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଟିଏ । ସାଧାରଣତଃ କୌଣସି ଦୁରାରୋଗ୍ୟ ବ୍ୟାଧିର ପ୍ରପୀଡ଼ନରେ ସନ୍ତୁଳିତ ହୋଇ ବ୍ୟଥିତ ଚିତ୍ତରେ ଦେବୀଙ୍କୁ ଆରୋଗ୍ୟ ପାଇଁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ମାନସିକ କରିଥାଏ ବାଘବେଶ ଧାରଣ କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ବାଘ ବେଶ ହୋଇ ଦେବୀ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସେବା କରିବା ପାଇଁ । ସେହି ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ଦେବୀ ଗ୍ରାମକୁ ଆସି ଯାତ୍ରା କରିବା ସମୟରେ ବାଘବେଶ ଧାରଣ କରିଥାଏ । ଦେବୀଯାତ୍ରା ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ବେଳେ ଅନେକ ପ୍ରକାର ବେଶଭୂଷା ମାନସିକ ଅନୁସାରେ ବାହାରିଥାଏ। ସେହିପରି ମାନସିକ କରିଥିବା ବାଘବେଶ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରା ସମୟରେ ବାହାରେ ଯଦିଓ ବାଘବେଶ କିଛିଟା ବ୍ୟୟବହୁଳ ଆଡ଼ମ୍ବର । ବାଘଦେବୀଙ୍କ ବାହାନ । ସେ ଦେବୀଙ୍କୁ ନିଜର ପୃଷ୍ଠରେ ଧାରଣ କରେ ଏବଂ ଦେବୀ ଠାକୁରାଣୀ ତା' ପୃଷ୍ଠଭାଗରେ ବିରାଜମାନ କରି ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି । ବାଘବେଶ ଧାରଣ ଏକ ସେବକ ମନୋବୃତ୍ତି । ମାତୃଶକ୍ତିର ସେବା କରିବା ପାଇଁ ଏହା ଏକ ମାନସିକତା । ବିଶେଷକରି ବାଘ ଏକ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରଧାନ ନାଟ୍ୟ ପରମ୍ପରା । ପୂରାକାଳରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ 'ମାହାରୀ' ନୃତ୍ୟର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା ପରି ପୁରୁଷ ସମାଜରେ ଶାରୀରିକ ଶକ୍ତି ପ୍ରଧାନ କେତେକ ନୃତ୍ୟର

ପ୍ରଚଳନ ଥିବାର ଆଶା କରାଯାଏ । ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା ରଣପା, ତକ୍ରଦଣ୍ଡା, ଖଣ୍ଡାବୁଲାଣ, କିଳିକିଲା ଓ ବାଘନାଟ । ସମ୍ଭବତଃ ସୁନ୍ଦର ସୌଷ୍ଟବ ତଥା ବଳିଷ୍ଠ ଯୁବକମାନେ ବାଘନାଟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ଏହା ଏକ ବୀର ରସ ପ୍ରଧାନ ଲୋକନାଟକ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନାଟ୍ୟ ଅଭିନୟ ।

ଗଂଜାମ ଜିଲ୍ଲାର ଅନେକ ସହର ଓ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଠାକୁରାଣୀ ଯାତ୍ରା ଦୁଇ ବା ତିନିବର୍ଷରେ ଥରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ସାଧମତେ ଏବଂ ଯଥାବିଧି ଘଟାଟୋପରେ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରେ ଏହି ଯାତ୍ରା ସମାପନ ହୋଇଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଭଞ୍ଜନଗର, ବେଲଗୁଣ୍ଠା, ପୋଲସରା, ବୁଗୁଡ଼ା, ଆଠଗଡ଼, ଖଇଡ଼ା, ସୋରଡ଼ା, ମୁଜାଗଡ଼ ଏହିପରି ଅନେକ ଗ୍ରାମରେ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଯାତ୍ରା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ ପାରମ୍ପରିକ ରୀତିରେ । ଏହି ଯାତ୍ରାମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ମାନସିକ ବେଶ ବାହାରିବା ସାଙ୍ଗକୁ ବାଘବେଶ ମଧ୍ୟ ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିଥାଏ ।

ବାଘବେଶ ଧାରଣ କରିବାକୁ ମାନସିକ କରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ବେଶ ପଡ଼ିବାର ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଗ୍ରାମରେ ଥିବା ବାଘନାଟର ଗୁରୁଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି କୌଣସି ଏକ ନିକାଞ୍ଚନ ସ୍ଥାନରେ ବାଘନାଟରେ ବାଜୁଥିବା ଚାଙ୍ଗୁ ବାଦ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ ନୃତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ହୁଏ । ଗୁରୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଅଙ୍ଗଭଙ୍ଗୀ, ଆକ୍ରମଣ ପରିପାଟୀ, ଗମକ, ଦୁଇପାହୁଲା, ତିନିପାହୁଲା ଏବଂ ଚାରିପାହୁଲା ନୃତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି । ନୃତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତି ପରେ ବାଘବେଶ ଧାରଣ ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନଟିଏ ସ୍ଥିର କରାଯାଏ ଏବଂ ବେଶଧାରୀ ଉପବାସ ରହିବାକୁ ହୁଏ । ସେହିଦିନ ପ୍ରଭାତରୁ ଭଣ୍ଡାରି ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତ ଶରୀରକୁ ମୁଣ୍ଡବ୍ୟତୀତ ଲୋମମୁକ୍ତ କରି ସ୍ନାନ ଶୌଚ ସାରି ଦେବୀଙ୍କ ଦର୍ଶନ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଭାତରୁ ଯିବାକୁ ହୁଏ । ଦିନ ଦଶ ଘଣ୍ଟାଠାରୁ ଚିତ୍ରକରମାନଙ୍କୁ ଡକାଇ ଆଣି ବାଘବେଶର ଚିତ୍ର ବେଶଧାରୀର ଶରୀରରେ ଆଙ୍କିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ ଘଣ୍ଟାବେଳକୁ ତାହା ସମାପ୍ତ ହୁଏ । ସୁତରାଂ ପ୍ରାୟ ଆଠ ଘଣ୍ଟା ଏହି ଚିତ୍ର ଆଙ୍କିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗୁ ରହେ ଯଦ୍ୱାରା ବାଘବେଶଧାରୀଙ୍କୁ କାଠ ଗଡ଼ି ପରି ନିଶ୍ଚଳ ଭାବେ ଆଠଘଣ୍ଟା ଉପସ୍ଥିତ ରହିବାକୁ ପଡ଼େ ।

ଅତୀତରେ ବେଶଧାରୀଙ୍କୁ ହରତାଳ ତମାମ ଦେହରେ ଲେପ ଦେଇ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ କଳା ଓ ନାଲି ରଙ୍ଗର ପଟା ଦେହ ଓ ମୁହଁରେ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଉଥିଲା କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ୱାରନିସ୍‌ର ହଳଦିଆ, ଧଳା, କଳା, ଲାଲ ରଙ୍ଗକୁ ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଯାୟୀ ଚିତ୍ରିତ କରାଯାଇ ବେଶଧାରୀକୁ ବାଘ ରୂପରେ ସଜେଇ ଦିଆଯାଉଅଛି । ତା' ସହିତ ଦେହ ସାରା ବିଭିନ୍ନ ଅଙ୍ଗର ଚୁଟୁକି ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ରଙ୍ଗରଜରୀ ଗୁଣ୍ଡ ପକାଇ ଧଳାକ୍ରେପ୍ ଆବଶ୍ୟକସ୍ଥଳେ ଲଗାଇ ବାଘବେଶକୁ ଚମତ୍କାର ରୂପେ ସଜେଇ ଦିଆଯାଉଅଛି । ଲୁହା ପାତିଆରେ ନିର୍ମିତ ବାଘରେ ଦାନ୍ତ, ନିଶ ଥିବାର ଥୋମଣିକୁ ବେଶଧାରୀ ନିଜ ପାଟିରେ କାମୁଡ଼ି ଧରେ ଏବଂ ମୁଣ୍ଡରେ ଚମଡ଼ା ତିଆରି ବାଘ ମୁଣ୍ଡ ସାଥୀକୁ ଲୁହା ପାତିଆ ତିଆରି ବାଘକେଶର ଏସବୁ ଖଞ୍ଜି ଦେଲା ପରେ ମଣିଷ ବାଘପରି ଅତି ଭୟଙ୍କର ଦିଶେ । ସଜେଇ ହେବାର ପରି ସମାପ୍ତି ବେଳକୁ ବାଘମୁଣ୍ଡକୁ ପୂଜା କରିବା ପାଇଁ ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ଆସ୍ଥାନକୁ ବାଦ୍ୟ ବାଜଣା ବାଣ ପଟୁଆରରେ ନିଆଯାଏ । ପୂଜାସାରି ଆସିବା ପରେ ବେଶଧାରୀ ସେହି ମୁଣ୍ଡକୁ ନିଜ ମୁଣ୍ଡରେ ଖଞ୍ଜି ନାଚିନାଚି ବେଶ ଘର ବାହାରକୁ ଆସିଥାଏ । ଏହାପୂର୍ବରୁ ଝୁଣା ଗୁଗୁଳ ଧୂଆଁ ତାକୁ ଦିଆଯାଏ । ଆଲୋକ ରୋଷଣୀ ସହ ୫/୬ ଖଣ୍ଡ ଚାଙ୍ଗୁ ବାଦ୍ୟ, କାନକୁତୁରାମାନେ ପେଁକାଳି ଏ ସବୁରୁ ଅପୂର୍ବ ତାନରେ ବାଘ ଦେବୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ପ୍ରଥମେ ଯାଏ । ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସମୀପରୁ ଫେରି ବାଘ ନିଜ ଗୃହ ମୁଖେ ଗମନ କରେ । ସାଥୀରେ ହଜାର ହଜାର ଲୋକ ଯାଉଥାଆନ୍ତି । ନିଜଗୃହର ଦ୍ୱାର ସମୀପରେ ବାଘକୁ ତାଙ୍କର ମାଆ ଅର୍ଘ୍ୟସ୍ଥଳୀ ଧରି ଦୀପ, ଝୁଣା ଧୂଆଁ ଦ୍ୱାରା ଆଳତୀ କରି ଘର ଭିତରକୁ ନିଅନ୍ତି । ଘରେ କିଛି ଜଳଯୋଗର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପରେ ବାଘ ନିଜର ଅତି ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଗୃହକୁ ଗମନ କରନ୍ତି । ଯାହା ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହୋଇଥାଏ, ତାହା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ସେବାରେ ବିନିଯୋଗ ହୁଏ ।

ମଣିଷକୁ ବାଘ ରୂପରେ ସଜାଇବା ପାଇଁ ଅନେକ ଚିତ୍ରଶିଳ୍ପୀ ଗାଁମାନଙ୍କରେ ଅଛନ୍ତି । ସେମାନେ ବିଚକ୍ଷଣ ଭାବେ ଲୋକକୁ ବାଘ ବେଶରେ ସଜାଇ ଦିଅନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଭଞ୍ଜନଗର, ବେଲଗୁଣ୍ଠା ଏସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ବାଘବେଶ ପ୍ରାୟ ଏକାପରି କିନ୍ତୁ ବ୍ରହ୍ମପୁର, ଭଞ୍ଜନଗରରେ ବାଘର ଲାଞ୍ଜଥିବା ବେଳେ ବେଲଗୁଣ୍ଠା ବାଘର ଲାଞ୍ଜ ନଥାଏ । ନୃତ୍ୟ ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଲାଞ୍ଜ ରଖାଯାଇନଥାଏ । ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ବାଘନୃତ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ବେଲଗୁଣ୍ଠାରେ ବାଘନାଚରେ କିଛି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରହିଛି । ବେଲଗୁଣ୍ଠାରେ ବାଘନାଚର ପ୍ରଥମ ଗୁରୁ ଥିଲେ ସ୍ୱର୍ଗତଃ ଦାଶରଥୀ ନାୟକ । ଦାଶରଥୀ ନାୟକଙ୍କ ପରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଭାଗିରଥୀ ନାୟକ ସେହି ସ୍ଥାନ ପୂରଣ କରିଥିଲେ । ଅଧୁନା ବିଜୟ କୁମାର ପାତ୍ର, ଖଲି ପାଟରା, ହରିରାମ ବିନ୍ଧାଣିରା ଏବଂ ଝୁନୁ ବିନ୍ଧାଣିରା ଗୁରୁଭାବେ ମାନ୍ୟତା ପାଇ ଆସୁଛନ୍ତି । ବାଘଚିତ୍ର ଶିଳ୍ପୀ ଭାବେ ବେଲଗୁଣ୍ଠାରେ ସୁନାମ ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି ନୀଳତାକୁଆ, ବାପସ୍ୱାଇଁ, ଝୁନୁ ବିନ୍ଧାଣିରା ଏବଂ ହରିରାମ ବିନ୍ଧାଣିରା । ସେହିପରି ଭଞ୍ଜନଗରରେ ମଧ୍ୟ କେତେ ବାଘଚିତ୍ର

ଶିଳ୍ପୀ ରହିଛନ୍ତି । ସେଇମାନେ ହେଲେ ନାରାୟଣ ମହାରଣା, ଜଗଦୀଶ ପାଣିଗ୍ରାହୀ ଏବଂ ବିକ୍ରମ । ଏଇମାନଙ୍କ ତୂଳୀର ସ୍ପର୍ଶରେ କାଠପଥର ବି କଥା କହେ ।

ଚିତ୍ରିତ ମଣିଷ ବାଘନାଟ ଯେତିକି ସୁନ୍ଦର ସେତିକି ଭୟଙ୍କର ଏବଂ ତତୋଧିକ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ ମଧ୍ୟ । ଏହି ନାଟକର ନୃତ୍ୟ ଶୈଳୀ ଅତି ଶ୍ରମ କ୍ଲିଷ୍ଟ । ମଣିଷ ବାଘନାଟରେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ତାଳଗୁଡ଼ିକ ହେଲା, ଛମାତ୍ରା ଏବଂ ଆଠମାତ୍ରା । ଏହାକୁ ଦାଦରା କହରବା କୁହାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଉକୁଟାଣ ଅଲଗା । ଚାଙ୍ଗୁଗୁଡ଼ିକର ଚମତ୍କାର ବାଦନ ଶୈଳୀ ସାଥିକୁ ପେଁକାଳିର ବିକଟାଳ ସୂନ ମଣିଷ ବାଘକୁ ଉଚ୍ଛନ୍ନ କରିଦିଏ । ସେହି ସମୟରେ ସେ ପର୍ବତ ମଧ୍ୟ ଡେଇଁ ପଳାଇ ଯିବାର ସାହସ କରେ । ବଳବପୁ ନଥିବା ମଣିଷ ବେଲଗୁଣ୍ଡା ବାଘନାଟରେ ଦଣ୍ଡେ ବି ଚଳିପାରିବ ନାହିଁ । ପାରମ୍ପରିକ ନୃତ୍ୟଭଙ୍ଗୀ ଏହି ନାଟକକୁ ଶ୍ରମକ୍ଲିଷ୍ଟ କରିଦେଇଛି ।

ଯୁଗରୁଚି ଅନୁସାରେ, ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ନାଟକୀୟ ଶୈଳୀରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାଘନାଟରେ ପ୍ରାୟ ସେମିତି କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିନାହିଁ। ସେହି ଚିରାଚରିତ ନୃତ୍ୟ ଶୈଳୀ ସାଙ୍ଗକୁ ପାରମ୍ପରିକ ଚାଙ୍ଗୁ ବାଦ୍ୟ ଏହି ନାଟକରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚାଲି ଆସିଛି । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବେଶ ପରିପାଟୀରେ କିଛି ଆଧୁନିକତା ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପାରମ୍ପରିକ ବେଶ ଏବଂ ନାଚ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ରହିଛି । ସଂଗୀତ ପରି ବାଘନାଟ ମଧ୍ୟ ତୌର୍ଯ୍ୟତ୍ରିକ ଅଟେ କାରଣ ଏଥିରେ ବେଶର ଗୁରୁତ୍ୱ ଯେତିକି ଅଧିକ ନୃତ୍ୟ ଏବଂ ବାଦ୍ୟ ତତୋଧିକ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଗଂଜାମରେ ବାଘନାଟର ବଳିଷ୍ଠ ପରମ୍ପରା ଏବେ ବି ସଂଜୀବିତ ।

ଭଞ୍ଜନଗର
ଗଞ୍ଜାମ

ଜୟଦେବ ଭବନଠାରେ ରାଜଧାନୀ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଦିବସ ଅବସରରେ ଆୟୋଜିତ ଫଟୋ ପ୍ରଦର୍ଶନୀକୁ ପଞ୍ଚାୟତିରାଜ, ସୂଚନା ଓ ଲୋକ ସଂପର୍କ ଏବଂ ମହିଳା ଓ ଶିଶୁ ବିକାଶ ମନ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ସାମଲ ବୁଲି ଦେଖୁଛନ୍ତି । ୧୩.୦୪.୧୧